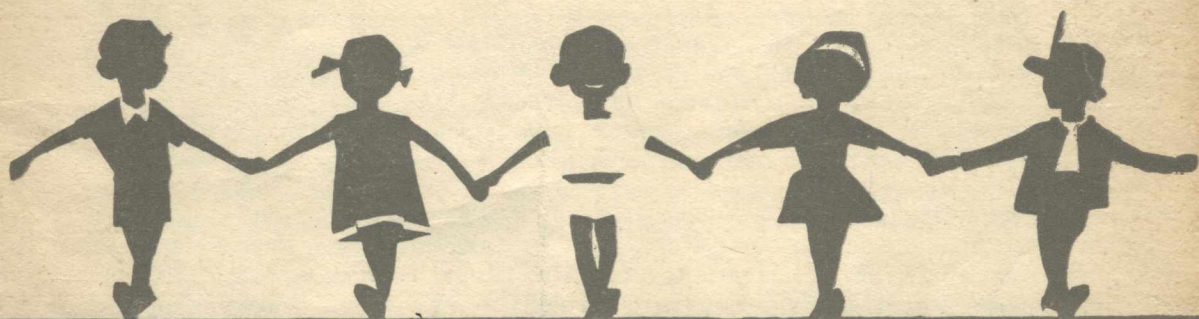

12
ГРУДЕНЬ
1966

**ДОШКІЛЬНЕ
ВИХОВАННЯ**

Творчі розповіді про природу

Ефективним засобом розвитку дітей дошкільного віку є навчання їх творчого розповідання — вміння самостійно придумувати сюжетну чи описову розповідь, на основі роботи творчої уяви створювати образи, ситуації, дії.

Вміння, набуті дітьми в процесі розповідання, позитивно впливають на розвиток інших творчих здібностей. Це положення випливає з особливостей, місця і ролі мови в житті людини. Мова є основою мислення і психічних процесів, пов'язаних з ним. Літературна ж творчість саме і є тією діяльністю, яка найбільш активно включає в роботу і розвиває всі ці психічні процеси. Разом з тим мова виступає важливим компонентом багатьох інших видів творчої діяльності дошкільнят, і навчання розповідання буде стимулювати їх творчу думку і в цих видах діяльності.

Програмою виховання в дитячому садку визначено конкретні завдання у навчанні творчого розповідання вихованців підготовчої групи: вони повинні вміти придумувати невеликі розповіді про намальоване на картині, розповідати на тему, запропоновану вихователем. У нашому дослідженні ми поставили собі за мету вивчити, в якій мірі дітям цього віку доступне розповідання на теми про природу.

Досвід дитячих садків свідчить, що при систематичному ознайомленні дітей з природою краса її не лише доступна сприйманню, а завжди викликає у них естетичні переживання. Під впливом набутих вражень вони починають складати вірші, висловлюючи в них свої почуття, ставлення до природи, іноді неабияку спостережливість.

Дослідженням, яке проводилось в дитячих садках № 4/70, 13, 326 м. Києва, було охоплено 110 дітей 7-го року життя. Основними методами його ми взяли констатуючий

та навчальний експеримент. В ході дослідження зібрано 512 розповідей дітей про природу. Аналіз їх дає підставу зробити висновки про методику навчання та особливості творчої словесної роботи старших вихованців.

Придумати описову розповідь на тему про природу дитині значно трудніше, ніж створити образи, ситуації, дії сюжетних розповідей чи казок. Вона повинна спочатку навчитись сприймати красу природи, мати певний запас уявлень про неї, певний рівень розвитку асоціативного мислення, вміти застосовувати порівняння, образні вислови. А це дається лише в процесі систематичної і послідовної роботи з дітьми.

Перші наші спроби перевірити в ході констатуючого експерименту на початку навчального року, як діти сприймають красу природи, дали не дуже втішні результати.

— Подивись, Саша, правда, красивий клен росте у нас на майданчику?

— Так, красивий.

— А що саме тобі подобається, чому ти вважаєш, що він красивий?

— Ну, дерево подобається, — говорить Саша, навіть не глядячи на клен.

Приблизно такими були відповіді більшості вихованців (61 із 97 опитаних). Те саме спостерігалось і при розгляді картини «Золота осінь» І. Левітана. Діти погоджувались, що картина красива, але на запитання «Чому вона їм подобається?» — давали відповіді, які були мало пов'язані із змістом картини, наприклад: Вова Г.: «Тому що там далеко поле є, і будиночки, і за ними, мабуть, трактор працює»; Галя С.: «Тому що я тут бачу гриби»; Яна Г.: «Тому що там дерево, ліс, квіти. А що це за жуки такі?» (показує на тінь від дерева і лукаво усміхається).

Як бачимо, діти намагались внести до пейзажу осені те, що було їм більш близьким, зрозумілим (гриби, трактор).

Аналіз результатів констатуючого експерименту змусив нас побудувати роботу з старшими вихованцями так, щоб спочатку вони навчилися спостерігати, помічати навколо красу природи, а потім уже — передавати словесно свої почуття, викликані спостереженнями. Найбільш ефективно в нашому дослідженні виявилася така послідовність роботи з дітьми:

1) збагачення уявлень дітей про природу, їх вражень, навчання уміння помічати красу в природі та описувати явища, які вони безпосередньо спостерігають;

2) поглиблення дитячих вражень шляхом розглядання художніх картин та порівняння краси зображеного пейзажу з живою дійсністю;

3) навчання дітей уміння описувати об'єкти природи за уявленням;

4) придумування розповідей про природу, в яких діти синтезували б свої знання, враження, одержані в процесі спостережень, розглядання картин, слухання художньої літератури.

Така послідовність повторювалась при навчанні дітей складати розповіді про осінь, зиму, весну. Проте залежно від пори року зміст цих розповідей змінювався, поступово зростали вимоги до їх якості, все складнішими ставали методи і прийоми навчання.

Протягом перших трьох місяців навчального року, тобто всієї осені, вихователі організували з дітьми систематичні спостереження за поступовими змінами в природі. Спочатку сама вихователька описувала ті або інші об'єкти та явища, наприклад: «Подивіться, діти, дерева влітку були зелені, а тепер берізки і клени жовті, осики — червоні, лише ялинки і сосни зелені. Коли ж вітер повіє, листочки з дерев зриваються, кружляють в повітрі, наче метелики, а потім тихо-тихо падають додола — на тротуари або на траву. А трава теж уже жовтіла стала, тільки де-не-де зелені острівки залишилися. Давайте

пройдемося по такому килимові з осінніх листочків і послухаємо, як вони шелестять». Тут же на прогулянці вихователька пропонувала дітям пригадати вірші про осінь, про листопад.

Пізніше, в результаті таких спостережень в природі, діти почали уважніше приглядатись до навколишнього життя, активно включатись в описування спостережуваних явищ: кленовий листочок «червоний, зубчастий, різьблений»; «на гілочці тополі листочки салатного кольору, з гострим кінчиком і по краях маленькі зубчики», а горіховий листочок «жовто-зелений, трошки видовжений». Вони ділились з педагогом своєю радістю, коли бачили, як красиво кружляє в повітрі опале листя або знаходили гарним поєднання зеленої трави з жовтим і червоним листям.

Лише після цього, з метою поглиблення дитячих уявлень про природу, було знову використано художню картину: «Золота осінь» І. Левітана. Діти мали розглянути картину і сказати, чому вона їм подобається. Така постановка питання не порушувала цілісного сприймання художнього твору і давала можливість активізувати сам процес сприймання.

Вихователька внесла в групову кімнату картину і сказала: «Ви, діти, знаєте цю картину. Це — «Золота осінь» І. Левітана. Мені вона дуже подобається. Коли дивлюсь на неї, я завжди згадую, як одного разу я їхала в поїзді і з вікна вагона спостерігала таку саму красиву картину. Нам усім здавалось, що ми їдемо через золоті розсипи. Жовті, жовто-червоні, оранжеві листочки іскрились на сонці. А як чудово про осінь сказано у О. С. Пушкіна! Пам'ятаєте?

«Унылая пора! Очей очарованье!

Приятна мне твоя прощальная краса.

Люблю я пышное природы увяданье,

В багрец и золотой одетый лес».

Діти дружно підхопили цей вірш і дочитали його до кінця. На цьому й закінчилося перше заняття. Лише через два дні вихователька поставила дітям запитання «Чому їм подобається картина?» Зовсім

іншими були їх відповіді. Відчувалось, що уявлення вихованців про природу значно збагатились в процесі спостережень і опису її. Ось деякі з відповідей: «Подобається, бо тут красива природа. Дерева восени почали жовтіти, листочки на них різного кольору: жовті, оранжеві, бордові, а де-не-де залишилися ще зелені, які пізніше жовтіють»; «Мені подобається, як над водою схилився красивий кущик з гарними листочками»; «Річка тут якась сумна, їй не хочеться, мабуть, замерзати».

Більш складним видом роботи було таке завдання: включити в зв'язну розповідь опис одного об'єкта природи, який дитина спостерігає в цю хвилину. Це завдання вихованці виконували під час заняття на тему «Осінній букет». Вихователька вибрала найкрасивіше листя, зібране ними на прогулянці, і поставила його у вазу. Потім вона почала розповідь, в якій говорилось про те, що вихователька підготовчої групи Ніна Василівна була у відпустці. Діти дуже скупили за нею і до її приходу зібрали гарний букет з осіннього листя.

Там були такі ж листочки, як і в тому букеті, що стоїть зараз у вазі. Яке було листя в цьому букеті, чому воно сподобалось Ніні Василівні, мали розповісти самі вихованці, тобто продовжити розповідь виховательки.

На наступному занятті діти описували осінній парк. Цей опис вони робили за уявленнями, на основі свого попереднього досвіду. Прийом навчання ускладнився. Замість продовження розповіді вихователя ми запропонували дітям такий план: 1. З ким ти ходив у парк? 2. Як змінився парк восени? 3. Що тобі особливо сподобалося в парку? Розповідаючи за цим планом, дошкільнята в свої описи включили дії, різні розваги, пов'язані з природою, і які відображали специфіку осіннього пейзажу. Наведемо один приклад такої розповіді:

«Коли ми з татом зайшли в парк, я побачив там великий килим з жовтих листочків. Деякі квіти уже засохли, а деякі залишились ще живими. Тато сказав: «Чуєш, як горобчики цвірінкають, вони не відлітають в теплі краї». А я сказав: «А бачиш, деякі кущі уже зовсім голі, лише кілька листочків залишилось». Я подивився вгору, як птахи відлітають на південь, і побачив, що небо сіре, все закрите хмарами» (Ігор М.).

Зауважимо, що в перших розповідях про природу дітям не ставилося завдання самим придумати їх зміст. Ми давали його готовим. Їхня ініціатива, творчість проявлялися лише в кращому описуванні предметів, вдалому доборі речень, слів. Але й така робота допомагала їм оволодіти вміннями оформляти свої враження в зв'язну розповідь і була необхідною для подальшого навчання.

Завдання — придумати розповідь — ми запропонували вихованцям при складанні ними оповідань про зиму. Проте для його виконання теж необхідно було спочатку збагатити їх уявлення про зимові явища. Тому першим етапом роботи було знову описування спостережуваних явищ. Але вимоги до такого опису підвищились. Ми про-

понували дітям розповісти цікаво, часто запитували, з чим можна порівняти те або інше явище.

Наприклад: «Давайте розглянемо сніжинки, які впали на рукава ваших шубок. На що вони схожі, з чим їх можна порівняти? Хто найцікавіше зможе розповісти про свою сніжинку?» Відповідаючи на подібні запитання, дошкільнята прагнули не просто описати бачення, а й зацікавити товаришів своєю розповіддю. Передаючи враження від природи, вони почали використовувати порівняння — спочатку почуті від дорослих, а потім — придумані самостійно. Так, увечері під час прогулянки Маринка помітила, що «сніг блищить від місячного світла, а бурульки переливаються, наче іскорки». Саша по дорозі додому побачив дерево: «Воно було старе, корчувате, вкрите інеєм. Воно було освітлене місяцем і здавалось рожевим».

Картина І. Шишкіна «Зима», яку ми використали з метою поглиблення дитячих вражень, викликала захоплення. Дітям вона дуже сподобалась, «бо художник красиво зобразив дерева, заповнієні снігом»; «сніг дуже білий, м'який, пухнастий, а тут, наче синій, так?»; «тому що вдалині красиві дерева, вони білосніжні, наче покриті білою пеленою».

На наступному занятті діти склали розповідь «Зимовий вечір». Це був опис зимового пейзажу, який вони спостерігали напередодні. Основним прийомом навчання був план та вказівки вихователя такого змісту: «Вчора ми спостерігали з вами чудовий зимовий вечір. Ви пам'ятаєте, які були дерева — всі в снігу, як повільно сідало сонечко, потім стемніло і всюди запалили ліхтарі. І все навкруги ніби змінилось, стало ще більш казковим. Пригадайте, як ви йшли додому, що помітили цікавого і красивого. І про все нам розкажіть».

Розповіді дітей на цьому занятті свідчили про те, що вони володіють уже неабиякими вміннями. Ось, наприклад, розповідь Яни Г.: «Коли мене мама забирала до-

му, світло від ліхтарів падало на сніг, і сніг блищав. Дереву всі були в інеї і теж блищали. Був легенький морозець, і сніг під ногами рипів. Було дуже красиво, коли світив місяць і мерехтіли зірочки».

Пересвідчившись, що вихованці вже навчилися систематизувати і узагальнювати свої враження про природу, ми поставили перед ними більш складне завдання — придумати розповідь на тему «Красива зима». В ній вони мали узагальнити свій досвід, набутий в результаті багаторазових спостережень, використати свої знання про зиму.

Оскільки на цьому занятті дітям вперше пропонувалося творче завдання, вихователька підготувала зразок. Проте застосувати його на занятті не було потреби: більшість вихованців придумували хороші розповіді, які фактично служили зразком для тих, що встигали менше. Для прикладу наведемо одну з них.

«Я вийшла гуляти. На дворі було холодно, падав сніг. Він був білий, пухнастий і рипів під ногами, коли я йшла. На ялинці маленькій теж лежав сніг і блищав. Я підійшла до ялинки і подула на сніг. Він розсипався в різні сторони. Потім почався вітер. Він здував сніг, і той летів на дахи, на дерева, на тролейбуси. Вікна тролейбуса всі

були в снігу, наче в мережаних візерунках. Я подивилася на свій рукав. Там було багато сніжинок, схожих на квіточки, листочки. Хотіла взяти їх в руки, але вони розтали».

Таку розповідь не можна назвати простим описом баченого — це уже творче узагальнення вражень від природи.

На кінець навчального року всі вихованці підготовчої до школи групи оволоділи вміннями придумувати невеликі розповіді про природу. Зміст цих розповідей можна було поділити на три групи.

Приблизно 67% дошкільнят, охоплених нашим дослідженням, передавали в розповідях свої почуття, своє ставлення до природи. Такою є, наприклад, розповідь Ніни Г. про весну: «Мені дуже подобається весна, особливо коли світить сонечко, зеленіє травка. Всі діти одягнені по-весняному. Небо стає сірувато-блакитним. Весною інколи ідуть дощі. Але вони не такі, як осінні. Вони теплі. Деякі птахи уже прилітають. Коли я йшла в дитячий садок, по дорозі чула, що горобчики почали жвавіше цвірінкати, і бачила, що граки вже вили собі гнізда».

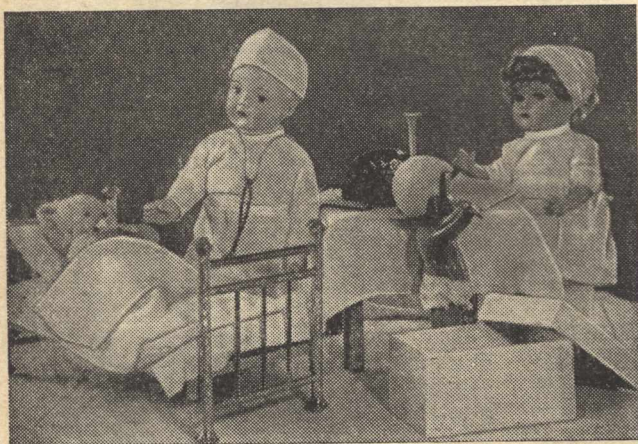
Майже 25% дітей у розповідях про природу висловлювали насамперед свої емоційні переживання, зв'язані з різними розвагами, діями в природі.

Нарешті, деяких дітей цікавило, як можна використати той або ін-

ший об'єкт природи. Сергій І.: «Мені подобається гірка, бо на ній можна загоряти. А поряд струмочок, скупатись можна. А на цьому камінні — сісти відпочити, пообідати. І рибу тут є де ловити. А водичка така чиста, наче кришталева».

Зміст розповідей яскраво свідчив про інтереси дошкільнят, підкреслював безпосередність у сприйманні ними природи. Тому ми ніколи не наполягали на складанні чисто описових розповідей. Це могло б знизити інтерес дітей до цього виду творчої роботи.

Таким чином, наше дослідження показало, що вихованці старшого дошкільного віку можуть правильно сприймати красу природи і висловлювати своє ставлення до неї. Але це вміння не приходить само собою. Воно є результатом систематичного навчання, яке вимагає керівництва з боку вихователя і має обов'язково продовжуватись у школі. Багаторазові спостереження природи давали дітям матеріал для творчої роботи уяви і мислення, запобігали марнослів'ю, коли дитина говорить почуті від когось красиві слова, не розуміючи їх реального змісту. Нарешті, завдання придумати розповідь про природу включало в себе обидві сторони естетичного виховання: дошкільнята вчилися бачити, сприймати прекрасне і водночас створювати його в яскравих описах.

Творчі ігрові композиції з використанням іграшок (Дитячий садок № 1 м. Кремгеса Кіровоградської області)